

19^ο ΓΕΛ ΑΘΗΝΑΣ

Επιμέλεια: Γ. Σόφη

Θουκυδίδη Επιτάφιος Περικλή Κεφάλαιο 35

Η άποψη του Περικλή για την
εκφώνηση επιταφίου λόγου

Κύρια σημεία

- ⇒ Αμφισβήτηση για την αναγκαιότητα των επιταφίων λόγων
- ⇒ Οι δυσκολίες που έχει το εγχείρημα
- ⇒ Η συμμόρφωση του ρήτορα Περικλή στο έθιμο παρά τις επιφυλάξεις

Οἱ μὲν πολλοὶ τῶν
ἐνθάδε ἤδη εἰρηκότων
ἐπαινοῦσι τὸν
προσθέντα τῷ νόμῳ
τὸν λόγον τόνδε, ὥς
καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐκ
τῶν πολέμων
θαπτομένοις
ἀγορεύεσθαι αὐτόν.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ
τους μέχρι τώρα ἐδῶ
ομιλητές ἐπαινοῦν
αὐτόν που
συμπλήρωσε το ἔθιμο
με αὐτόν ἐδῶ το λόγο,
επειδὴ κατὰ τη γνώμη
τους εἶναι ωραίο να
εκφωνεῖται αὐτός
προς τη τιμὴ των
νεκρῶν ἀπὸ τους
πολέμους, που
θάβονται.

- Θεωρείται σύμφωνα με αναφορές αρχαίων συγγραφέων ότι ο Σόλωνας πρόσθεσε στο έθιμο της ταφής τον επιτάφιο λόγο.

ἐμοὶ δὲ
ἀρκοῦν ἂν ἐδόκει εἶναι
ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργῳ
γενομένων
ἔργῳ καὶ δηλοῦσθαι τὰς
τιμὰς, οἷα καὶ νῦν περὶ
τὸν τάφον
τόνδε δημοσία
παρασκευασθέντα
ὁρᾶτε, καὶ μὴ ἐν ἐνὶ
ἀνδρὶ
πολλῶν ἀρετὰς
κινδυνεύεσθαι εὖ τε καὶ
χεῖρον εἰπόντι
πιστευθῆναι.

Εγὼ ὅμως θα θεωρούσα
ὅτι εἶναι αρκετό για
ἄνδρες που
αποδείχτηκαν γενναῖοι με
ἔργα, με ἔργα να
εκδηλώνονται και οι τιμές,
ὅπως αὐτά, που και τώρα
βλέπετε ὅτι
προετοιμάστηκαν με
δημόσια φροντίδα γι'
αὐτήν ἐδῶ την ταφή, και
να μην εξαρτάται η
αξιοπιστία των
ανδραγαθημάτων των
πολλῶν ἀπὸ ἓνα ἄνδρα,
εἴτε αὐτὸς μιλήσει, ὅπως
τους αξίζει εἴτε κατώτερα.

- Ο Περικλής θεωρεί αρκετές τις έμπρακτες εκδηλώσεις τιμής προς τους νεκρούς. Αμφισβητεί τη χρησιμότητα του επιταφίου λόγου. Η άποψή του εκφράζεται με μετριοπάθεια (**ἐμοὶ ἂν δοκοῦν**) και όχι κατηγορηματικά.
- **ἔργω**: Εμφανίζεται για πρώτη φορά η αντίθεση λόγων – έργων.
- Πάγια τακτική των ρητόρων να εξασφαλίσουν την επιείκεια των ακροατών. Γι' αυτό παρουσιάζουν τη δυσκολία του έργου που έχουν αναλάβει, καθώς η υστεροφημία πολλών ανδρών εξαρτάται από τη ρητορική ικανότητα του ενός.

Τιμητικές εκδηλώσεις

- Ταφή με δημοσία δαπάνη
- Πρόθεση των νεκρών
- Εκφορά
- Απόθεση στον Κεραμεικό
- Παλλαϊκή συμμετοχή
- Ολοφυρμός γυναικών
- Προσφορά κτερισμάτων
- Τέλεση αγώνων
- Προστασία και εκπαίδευση των μελών της οικογένειας των νεκρών

χαλεπὸν γὰρ τὸ
μετρίως εἰπεῖν ἐν ᾧ
μόλις καὶ
ἢ δόκησις τῆς
ἀληθείας βεβαιοῦται.
ὁ τε γὰρ ξυνειδὼς καὶ
εὖνους ἀκροατῆς τάχ'
ἂν τι ἐνδεεστέρως
πρὸς ἃ βούλεταί τε
καὶ ἐπίσταται νομίσειε
δηλοῦσθαι, ὁ τε
ἄπειρος ἔστιν ἃ καὶ
πλεονάζεσθαι, διὰ
φθόνον, εἴ τι ὑπὲρ τὴν
αὐτοῦ φύσιν ἀκούοι.

Γιατί είναι δύσκολο να μιλήσει
κανείς με επιτυχία για ζήτημα,
που ακόμα και η εντύπωση ότι
ο ρήτορας λέει την αλήθεια με
πολύ κόπο εξασφαλίζεται. Γιατί
αυτός που έχει άμεση γνώση
και είναι ευνοϊκός ακροατής
ίσως νομίσει ότι τα πράγματα
παρουσιάζονται κάπως
κατώτερα σε σύγκριση με αυτά
που θέλει να ακούσει και
γνωρίζει, και όποιος πάλι δεν
τα ξέρει ίσως από φθόνο
νομίσει ότι μερικά και
εξογκώνονται, αν ακούει κάτι
που ξεπερνά τη δύναμή του.

- Η κύρια δυσκολία που αντιμετωπίζει ο ρήτορας είναι να μιλήσει **συμμετρικά**. Ίσως τα λόγια του να μη γίνουν πιστευτά, αν φαίνονται υπερβολικά
- Παρουσιάζεται μια πρωτότυπη αντίθεση: τα λόγια του ρήτορα και οι προσδοκίες των ακροατών.
- **1η κατηγορία ακροατών**: Αυτοί που έχουν εμπειρία των γεγονότων του πολέμου και γνώση. Είναι ευνοϊκοί προς τους επαίνους και τους απαιτούν υπερβολικούς.
- **2η κατηγορία ακροατών**: Αυτοί που δεν έχουν γνώση των γεγονότων. Από ζήλεια παρουσιάζονται δύσπιστοι προς τους επαίνους.

Προοίμιο επιταφίου που εκφωνήθηκε από το ρήτορα Δημοσθένη για τους νεκρούς της μάχης στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.)

Όταν η πόλη αποφάσισε να πραγματοποιήσει τη δημόσια ταφή αυτών που είναι θαμμένοι εδώ, οι οποίοι έδειξαν την ανδρεία τους στον πόλεμο, και ανέθεσε σε μένα να εκφωνήσω τον καθιερωμένο λόγο για αυτούς, σκέφτηκα αμέσως με ποιον τρόπο θα τους αποδώσω τον έπαινο που τους ταιριάζει, ενώ όμως εξέταζα και σκεφτόμουν με ποιον τρόπο να μιλήσω για τους νεκρούς όπως τους αξίζει, ανακάλυπτα ότι αυτό είναι ένα πράγμα αδύνατο. Γιατί αυτοί που αφήφησαν την επιθυμία για ζωή που υπάρχει έμφυτη σε όλους και θέλησαν να έχουν έναν ένδοξο θάνατο και όχι κατά τη διάρκεια της ζωής τους να δουν την Ελλάδα να δυστυχεί, δεν μας έχουν αφήσει κληρονομιά την ανδρεία τους, την οποία δεν μπορεί να ξεπεράσει κανένας με τη βοήθεια των λόγων;

μέχρι γὰρ τοῦδε ἀνεκτοὶ
οἱ ἔπαινοί εἰσι περὶ
ἑτέρων λεγόμενοι, ἕς ὅσον ἂν καὶ
αὐτὸς ἕκαστος οἴηται
ἰκανὸς εἶναι
δρᾶσαί τι ὧν ἤκουσεν· τῷ
δὲ ὑπερβάλλοντι αὐτῶν
φθονοῦντες
ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν.
ἔπειδὴ δὲ τοῖς πάλαι
οὕτως ἐδοκιμάσθη
ταῦτα καλῶς ἔχειν, χρὴ
καὶ ἐμὲ ἐπόμενον τῷ
νόμῳ πειρᾶσθαι
ὑμῶν τῆς ἑκάστου
βουλήσεώς τε καὶ δόξης
τυχεῖν ὥς ἐπὶ
πλεῖστον.

Γιατί οι ἔπαινοι, όταν
αναφέρονται σε άλλους, είναι
ανεκτοί μέχρι το σημείο που
καθένας πιστεύει ὅτι είναι
ικανός να πετύχει κάτι απ' αὐτά
που ἀκούσε. Σ' αὐτό ὅμως που
ξεπερνᾶ τις δυνάμεις του, ἀπὸ
φθόνο, ἀμέσως καὶ
παρουσιάζονται δύσπιστοι.
Αφοῦ ὅμως στην πράξη αὐτά
ἀποδείχτηκαν ὀρθὰ ἀπὸ τους
προγόνους, πρέπει κι ἐγώ
ἀκολουθώντας το ἔθιμο να
προσπαθήσω να
ικανοποιήσω, ὅσο το δυνατόν
περισσότερο, τὴν ἐπιθυμία καὶ
τὴν προσδοκία τοῦ καθενός
ἀπὸ ἐσᾶς.

- Η μικρόψυχη ζηλοφθονία, για την οποία κατηγορεί τους ακροατές ο Περικλής, δεν αφορά τη γενιά του. Ο Θουκυδίδης αναφέρεται πιθανότατα στην **επόμενη γενιά**, η οποία βίωσε την ταπείνωση της Αθήνας, και είναι δύσπιστη προς τους επαίνους.
- Με τη συμμόρφωση του Περικλή προς το έθιμο, ο ρήτορας **κατακτά ψυχολογικά την ευμένεια των ακροατών**.

Σύγκριση αρχαίων ταφικών εθίμων με τα σημερινά

- πρόθεση
- προσφορά
- εκφορά
- φέρετρο για τους «άφανείς»
- θρήνος
- συμμετοχή ξένων
- επιτάφιος λόγος
- έκθεση της σορού επιφανών προσώπων για λαϊκό προσκύνημα
- απόθεση λουλουδιών και στεφάνων στο φέρετρο και στο μνήμα
- τιμητική περιφορά της σορού επιφανών προσώπων
- πομπή από την εκκλησία στο νεκροταφείο για τους απλούς πολίτες
- μνημείο άγνωστου στρατιώτη και κενοτάφια
- αγρύπνια και μοιρολόγι του νεκρού
- συμμετοχή ξένων σε κηδείες επιφανών προσώπων
- επικήδειος λόγος